

DEFINIȚII LEXICOGRAFICE ȘI DEFINIȚII SPECIALIZATE ALE TERMENILOR ECONOMICI

Definiția reprezintă problema centrală în orice fel de *terminologie*. Caracterul normat al *terminologiei „interne”* impune, în general convențional, o *anumită definiție* care să permită reprezentarea conceptual-semantică. Această definiție, chiar cu anumite aproximații care nu trebuie însă să afecteze „nodul dur” al sensului specializat se transmite și în terminologia „externă”. Fără accesul, fie și parțial, la definiția termenului nu se poate vorbi de terminologie „externă” și de „democratizarea” cunoașterii [1]. Pentru completarea lacunelor de cunoaștere și comunicare ale ne-specialiștilor în ce privește termenii specializați și sensul lor, definiția are un rol primordial. Pe baza ei se poate face decodarea și codificarea termenilor.

Dată fiind importanța definiției în comunicarea lingvistică se constată o multitudine de posibilități de clasificare [2]. Din perspectiva cercetării pe care o întreprindem, interesează, în primul rând, distincția dintre definițiile *științifice* și cele *preștiințifice* sau *uzuale*, distincție care ne permite, pe de o parte să diferențiem, **lexicul specializat de cel comun**, iar, pe de altă parte, această distincție este foarte importantă chiar în interiorul **lexicului specializat** ca posibilitate de a face mai accesibili termenii specializați vorbitorilor obișnuiți (profani).

Majoritatea *definițiilor științifice* sunt greu de decodat de către ne-specialiști, spre deosebire de *definițiile preștiințifice sau uzuale* care le pot asigura acestora accesul, chiar dacă e parțial, la sensul specializat. Se întâmplă acest lucru pentru că definițiile *preștiințifice sau uzuale* sunt admise și preferate numai în dicționarele generale, tocmai pentru a favoriza deschiderea codurilor profesionale. Se face astfel distincția (care nu funcționează întotdeauna pentru că există în dicționarele generale și definiții *științifice*) între definiția *lexicografică*, care trebuie să fie o definiție *naturală* (și prin aceasta accesibilă) și definiția *terminografică* care reproduce definiția *științifică* și este *convențională*. În mod concret, aceste distincții nu sunt rigide pentru că există și alte **tipuri de clasificare a definițiilor** care țin seama de aspecte conceptual-semantice (posibilitatea de a descrie referentul în definiții *substanțiale* sau de a desemna fenomene, noțiuni și raporturi abstracte în definițiile *relaționale* [3]). Mai pot interveni și alte aspecte luate în considerație în tipul de definiție care se poate baza pe similitudine (desemnarea cvasisinonimelor), apartenență sau opoziție (antonimie [4]). Toate aceste modalități de definire pot influența în diferite feluri și grade accesul la sensul specializat.

Când termenul trece de un domeniu strict, interesând în diferite feluri ne-specialiștii definiția *preștiințifică* sau chiar *uzuală* este considerată convenabilă. Definițiile de acest tip ar trebui să fie preferate pentru termenii științifici și tehnici în dicționarele generale sau în comunicarea din mass media, chiar dacă asigură numai o cunoaștere parțială. Decodarea parțială a sensului specializat de către vorbitorii profani într-un anumit domeniu este numită în general *determinologizare* [5]. Gradul de *determinologizare* depinde de numeroși factori și de competențele diferite ale vorbitorilor, de lacunele lor în cunoaștere care afectează „lectura” definițiilor.

Din cele spuse rezultă că deschiderea codurilor științifice poate fi asigurată mai ales de dicționarele generale, unde definiția ar trebui să difere de cea din dicționarele speciale tocmai pentru a asigura accesul la sensul specializat [6]. Se constată însă că dicționarele generale (DEX-ul de exemplu) nu dau de multe ori definiții diferențiate de definițiile terminografice. Astfel spus, pe de o parte apar atât definiții *științifice*, cât și definiții *preștiințifice și uzuale*, și pe de altă parte, apar combinații ale acestor tipuri într-o singură definiție (*definiție mixtă*) [7]. Dată fiind posibilitatea coexistenței *mai multor tipuri de definiție pentru unul și același termen* s-a denumit această situație ca **definiții alternative**[8].

- S-a constatat că definițiile lexicului specializat din DEX se pot caracteriza în mai multe feluri:
1. reproduc, copiază sau se apropie de definițiile terminografice;
  2. sunt definiții mixte care combină părți științifice cu informații preștiințifice sau uzuale;
  3. sunt numai definiții uzuale.

În cele ce urmează vom urmări analiza definițiilor câtorva termeni economici din DEX pe care o vom încadra în cele trei categorii delimitate anterior. Analiza va fi susținută de compararea definiției *lexicografice* din DEX cu definiția *terminografică* din DEc., completată de interpretarea structurii definițiilor.

1. Definiții științifice ale termenilor economici.

În cazul termenului **BUGET** se constată la nivelul dicționarelor diferențe în alegerea hiponimului. Astfel, DEX-ul optează pentru „*bilanț*”, iar D.Ec. pentru „*plan*”. Se formează în acest fel o serie sinonimică la distanță între termeni care nu sunt compatibili: „*plan*” este un termen generic, cu o largă răspândire în limba comună, iar „*bilanț*” e termen specializat, echivalențe care pot crea confuzii ne-specialistului. Diferențele specifice sunt aceleași în ambele dicționare „bilanț al veniturilor și cheltuielilor unui stat, ale unei întreprinderi ...” (DEX) și „plan al cheltuielilor guvernamentale curente și de capital, precum și al veniturilor guvernamentale curente și de capital” (D.Ec.). Nu se face marcarea diastratică în DEX.

Spre deosebire de DEX, dicționarele economice înregistrează în articole separate termenii și sintagmele care s-au diferențiat clar conceptual ca hiponime, cum ar fi: BUGET DE STAT, BUGET DE FAMILIE, BUGET PUBLICITAR, etc.

Se remarcă faptul că definiția terminografică (D.Ec.) face apel la alți termeni specializați în economie al căror sens strict nu e neapărat accesibil: *venituri curente*, *capital*, și rezultă că pentru definirea conceptului de „**buget**” sunt necesare trei domenii: cel al *alocării*, al *repartiției* și al *stabilizării*. Ultimele aspecte sunt opace pentru ne-specialiști, mai ales în ce privește corelarea și intercondiționarea lor, toate necesare într-o interpretare strict științifică. Apare astfel importanța definirii interconceptuale în definițiile științifice ale termenilor economici, ceea ce îi face accesibili profanilor numai la un nivel de suprafață.

Așadar, definiția termenului BUGET din dicționarele specializate se caracterizează prin precizie terminologică, conceptuală, referențială, deci prin univocitate semantică.

În presa economică BUGET este un termen frecvent utilizat, poate pentru că are legătură cu banii, privește și salariile, iar conducătorii finanțelor încearcă să acopere „găurile bugetare” (Săptămâna Financiară, 2005/ 29, p. 17).

Pentru termenul **ACREDITIV**, DEX-ul dă, de asemenea, o definiție care poate fi considerată *științifică*. E drept, clasarea se face printr-un element mediu: *sumă de bani*, pentru că respectă ierarhia conceptuală din științele economice chiar dacă metalimbajul pare accesibil, sintagmă urmată de detalii descriptive, cu unele date în termeni economici (subl.n.) și altele în cuvinte uzuale: „special rezervată de un *cumpărător* (subl.n.) din *contul*, sau la o *bancă* ce deservește un furnizor în momentul în care dovedește predarea furniturilor în condițiile stabilite înainte prin contract”. O asemenea definiție poate fi decodată de un ne-specialist chiar dacă interpretarea este superficială, iar unele elemente îi sunt mai puțin cunoscute.

Unele definiții ale termenilor **economici** își păstrează caracterul științific chiar dacă metalimbajul este accesibil și profanilor. Determinologizarea poate apărea în interpretarea superficială a unor părți din definiție sau a interdependențelor conceptuale, dar definiția lexicografică oferă aceleași informații cu cea terminografică.

IMPORT este corelativul semantic și terminologic al lui **EXPORT**. De aceea, în dicționare articolele pentru cei doi termeni sunt structurate identic: mai întâi definiția și apoi partea descriptivă: factorii de care depind cei doi termeni, formele de manifestare și funcționare. Apar însă diferențe între definiția lexicografică și cea terminografică. Clasarea în DEX se face printr-un element tehnic, chiar dacă cu o valoare generală: „*operație*” sau „*totalitatea operațiilor*”, precizat prin determinarea „cu caracter comercial”. Diferența specifică în termeni uzuali se referă la „*introducerea*” / „*vinderea*” unor mărfuri sau produse „*în țară*” sau „*în afara țării*”. În definițiile terminografice apar detalii mai puțin accesibile: privind obiectul tranzacțiilor: „*vizibile*” /

„invizibile”, pentru ultimul element D.Ec. explicitând că se referă la „servicii” (nu la „bunuri”). Deși există aceste diferențe, atât definiția terminografică, cât și cea lexicografică pot fi decodate de ne-specialiști, chiar dacă nu în toate detaliile tehnice. Caracterul aparent accesibil al acestor sensuri și frecvența mare a termenilor contribuie la apropierea dintre definiția științifică și cea uzuală.

În presa economică cei doi termeni apar împreună în același articol care valorifică relația de antonimie, ca și în cazul altor termeni economici (de ex. VENITURI ȘI CHELTUIELI), utilizându-se o definiție prin negare (practicată în general de lexicografie). Acest tip de definiție poate fi util ne-specialistului. Implicările, interdependențele conceptuale mai simple, mai directe, nu sunt în acest caz o problemă, nici pentru vorbitorii ne-specialiști, iar determinologizarea este relativă.

2. Definiții lexicografice mixte ale termenilor economici

Multe definiții ale termenilor **economici** combină în diferite feluri părți *științifice* cu unele *preștiințifice* sau *uzuale*.

Termenul **CREDIT** (deosebit de frecvent în viața actuală a românilor, fapt reflectat de circulația lui în presă și în limba comună) are o definiție deosebit de complexă în DEX. Definiția este mixtă pentru că se combină utilizarea unor termeni specializați și unii cu explicații în cadrul aceluiași articol, în paranteză.

Primul sens e definit ca „relație economică / bănească”, ceea ce face clasarea mai abstractă. În continuare se procedează la o definire care antrenează mai mulți termeni economici specifici, ceea ce o apropie de definiția științifică: **creditor, debitor**, dar și **împrumut, datorie** (ultimii doi fiind cuvinte bine cunoscute în limba curentă). Este interesant însă că această parte a definiției are elemente de vulgarizare, adică formulări adresate ne-specialistului tocmai pentru cei doi termeni economici la care se face apel. Explicarea lor într-o parafrază: „persoană fizică sau juridică care acordă un împrumut de bani - *creditor*” sau „o altă persoană fizică sau juridică care primește împrumutul sau cumpără pe datorie - *debitor*”. Această manieră de parafrazăre a unor termeni specializați îmbină definiția științifică cu o manifestare particulară, mai puțin obișnuită a unei definiții *preștiințifice* (manieră practică în general în textele de vulgarizare).

Celelalte sensuri (2 și 3) au tot un caracter științific, chiar dacă sunt dezvoltate metonimic (cauza / efect): s.2, „sector, sferă de circulație care cuprinde relațiile de credit”, sensul fiind mai puțin interesant, dar și mai puțin accesibil ne-specialistului.

Sensul al treilea dă o definiție științifică în care se interconstruiesc termeni specializați: **cont, activ, pasiv**, termeni, care de această dată nu mai sunt explicați (parafrazați) pe parcursul definiției, deși unii dintre ei pun probleme ne-specialiștilor. Astfel, **activ** și **pasiv** ar trebui dezambiguizați de sensurile din limba comună. Apar însă alte elemente specifice vulgarizării științifice: indicarea de sinonime în paranteze pentru termenii specializați: *reduceri* (=scăderi) (de activ), *sporuri* (=creșteri) (de pasiv), chiar dacă utilizarea de termeni curenți în limba comună nu ar crea dificultăți de interpretare.

În definiția termenului **CREANȚĂ**, DEX-ul dă clasare comună, accesibilă: „dreptul” urmată de termenii specializați *creditor/debitor* care aici nu mai sunt explicați pe parcursul definiției („dreptul creditorului de a pretinde de la debitor”). Diferențele specifice sunt de uz comun „să facă sau să nu facă ceva”.

Elementele științifice ale definiției rezultă din interconstruirile conceptuale. Diferența specifică formulată printr-o parafrază de uz comun dă impresia de accesibilitate, dar este, de fapt, mult prea generală pentru a fi eficientă.

Unele definiții din DEX pot fi apreciate ca *mixte* pentru că, mai ales pentru termenii frecvenți în limba comună, cum sunt **PIAȚĂ**, **AFACERE** ș.a. dau informații curente, uzuale, care trebuie completate cu date specializate (parțial) indicate de definiția terminografică sau chiar de utilizările contextuale din mass media actuală. Altfel spus, de exemplu definiția științifică implicită apare nu la nivelul hiperonimului **PIAȚĂ**, ci al hiponimelor **PIAȚĂ internă**, ~ **liberă**, etc.

3. Definiții preștiințifice sau uzuale ale termenilor economici

Mai ales pentru termenii economici frecvenți utilizați în limba comună, definițiile din DEX pot fi considerate *preștiințifice* sau *uzuale*, fie pentru că operează cu elemente total accesibile oricărui

vorbitor (ca la IMPOZIT), fie pentru că nu se reflectă, nici parțial informații destul de importante din definiția științifică (terminologică).

Definiția termenului IMPOZIT are o clasare comună: „plată obligatorie stabilită prin lege” și diferențe specifice de același tip: „pe care cetățenii, instituțiile, etc. o varsă din venitul lor în bugetul statului”. Singurul element specializat, dar frecvent în limba comună chiar dacă cu o interpretare superficială este *buget*. Dicționarele specializate insistă asupra sintagmelor economice reprezentând hponimele termenului IMPOZIT, definindu-l riguros: IMPOZIT *pe venit*, IMPOZITE *agricole*, IMPOZITE *locale*, IMPOZITE *directe*, etc. Aceste hponime sunt în general accesibile vorbitorilor obișnuiți, chiar dacă sunt supuse unui proces de determinologizare.

Analiza termenilor **economici** întreprinsă pentru a ilustra tipurile de definiții nu poate acoperi varietatea situațiilor existente (multe dintre definiții fiind atipice).

Din exemplele analizate rezultă că indicațiile științifice din definiții sunt datorate necesității de a apela la o ierarhie conceptuală destul de strictă, nu întotdeauna ușor de pus în evidență. Implicațiile conceptual-semantice ale definirii valabile pentru cei mai mulți termeni economici pot fi „mascate” de exprimarea prin cuvinte destul de frecvente, aparent cunoscute. Metalimbajul reprezentat exclusiv de limba naturală contribuie și el la impresia de accesibilitate a definițiilor în multe situații. În realitate, confruntarea definițiilor lexicografice cu cele terminografice arată că interpretarea de către profani neglijează în majoritatea cazurilor date importante și, mai ales, există dificultăți în a stabili și opera cu întreaga încrengătură implicată în structura conceptuală a științei economice. Altfel spus, indiferent de tipul de definiție pe care îl au termenii economici se remarcă *condiționarea interconceptuală* necesară în majoritatea cazurilor. Aceasta determină dificultăți de interpretare riguroasă la nivelul nespecialiștilor și conduce la *determinologizări* prezente în diferite grade. Dificultățile de interpretare mai sunt determinate și de faptul că foarte mulți termeni economici nu au un referent concret, ci numai un referent prototipic [9], dat fiind că se desemnează entități, fenomene, relații [10] (ceea ce conduce la existența unor definiții relaționale și nu substanțiale). În aceste condiții caracterul *monoreferențial*, foarte important pentru identificarea precisă, univocă a sensului specializat e destul de greu de realizat și depinde foarte mult de *context*. Operația de *dezambiguizare semantică și contextuală* este deci fundamentală pentru mulți termeni economici atât la nivelul limbajului specializat, cât și în relații cu limba comună.

Atât la nivelul definițiilor de dicționar, cât și la nivelul textelor se impune observația că termenii importanți pot avea mai multe sensuri. Evoluția extralingvistică a domeniului impune valori noi, atât pentru numeroase categorii de termeni **economici**. Se ajunge la *polisemie* atât în sistem, cât și mai ales în texte. Se încalcă astfel condiția terminologică a non-ambiguității, ceea ce dă o caracteristică a terminologiei economice. Fiind condiționată de exprimarea printr-o limbă naturală, precizarea sensului specializat economic se realizează (rezolvă) prin soluții în mare parte lingvistice. Definiția și specializările contextuale de diferite tipuri pot realiza dezambiguizarea necesară pentru o comunicare adecvată, aspect important dat fiindcă majoritatea termenilor economici au o definiție interconceptuală, greu de decodat integral de către nespecialiști.

Considerații generale privind principiile și problemele analizei întreprinse.

Conform poziției adoptate de terminologia românească, rolul *definițiilor de dicționar* (definiții lexicografice sau terminografice) este fundamental în interpretarea sensului specializat. Atât pentru specialist, cât și pentru nespecialist, în forme și grade diferite, *definiția* are un rol de bază în impunerea, normarea acestui sens. Confruntarea termenilor analizați sub aspectul definirii (de diverse tipuri, inclusiv definiții alternative) în dicționare și în texte este de aceea o procedură care este prezentă și chiar necesară în analiza întreprinsă. Se rețin câteva observații:

– sub aspectul relației dintre dicționare și texte se impune observația că definițiile de dicționar sunt, de multe ori, depășite de realitatea semantică pusă în evidență de texte. Altfel spus, mulți termeni economici atestați în texte, fie lipsesc din dicționare (chiar din cele economice), fie nu corespund dinamicii semantice actuale, care impune valori noi, DEX-ul și dicționarele economice fiind apărute cu mai mulți ani în urmă. Din această cauză, relația circulară dintre dicționar și

texte, aplicată și în studiul altor terminologii este în mod particular utilă și relevantă pentru terminologia economică.

NOTE

[1] V. A. Bidu-Vrănceanu 2007

[2] Vezi discuțiile pe această temă, cu detalii și puncte de vedere, ca și cu interpretările mai multor specialiști la A. Bidu-Vrănceanu 2007. V. clasificări diverse ale definițiilor la A. Bidu-Vrănceanu 2000 și la A. Stoichițoiu - Ichim 2001: 126-129

[3] V. A. Bidu-Vrănceanu 2007

[4] Id. Ib.

[5] Pentru interpretarea conceptului de **determinologizare**, v. A. Bidu-Vrănceanu 2007

[6] Pentru conceptul de „lectură” a definiției lexicografice în general și, în particular, aplicat unor termeni specializați din diferite domenii, v. A. Bidu-Vrănceanu 1993 și 2007

[7] V. A. Bidu-Vrănceanu 2007 care dă exemple din diferite domenii, inclusiv din cel *economic*

[8] Pentru conceptul de definiție **alternativă** v. A. Bidu-Vrănceanu 1993, 2004 și 2007

[9] Se operează cu un referent prototipic în cazul cuvintelor **abstracte**, v. A. Bidu-Vrănceanu 2005. V. și analiza termenilor economici A. Bidu-Vrănceanu 2007

[10] Pentru importanța ierarhiei conceptuale în interpretarea riguroasă a termenilor economici, v. „lectura” unor termeni economici precum ACȚIUNE, ACȚIONAR, DIVIDENT sau CREAMĂ, LEASING, ÎMPRUMUT ș.a. la A. Bidu-Vrănceanu 2007.

Se reține observația că „ definițiile termenilor **economici** din DEX se prezintă atipic, atât unele față de altele, cât și față de alte terminologii analizate.

BIBLIOGRAFIE

Bidu-Vrănceanu, A. coord. 2000 - *Lexic comun, lexic specializat*, București: Editura Universității din București.

Bidu-Vrănceanu, A. 2007 - *Lexicul specializat în mișcare*, București: Editura Universității din București.

Stoichițoiu-Ichim, Adriana 2001 - *Vocabularul limbii române actuale. Dinamică. Influențe. Creativitate*, București: Editura All.

Stoichițoiu-Ichim, Adriana 2006 -a- *Creativitate lexicală în româna actuală*, București: Editura Universității din București.

Stoichițoiu-Ichim, Adriana 2006 -b- *Aspecte ale influenței engleze în româna actuală*, București: Editura Universității din București.

Drobotă, Niță (coord.), 1999 - *Dicționar de Economie*, București: Editura Economică.

Sava, Sorica (coord.), 1999 - *Dicționar de Economie Modernă*, București: Editura Codecs.

****Micul Dicționar Academic (MDA)*, 2002, București: Editura Univers Enciclopedic.

****Dicționarul Explicativ al Limbii Române (DEX)*, 1998, București: Editura Univers Enciclopedic.

ABSTRACT

From the perspective of the research we perform, the distinction between scientific and prescientific or casual definitions plays a major role for, on the one hand it allows for a differentiation between the common and the specialist lexicons, and, on the other hand, the distinction itself is very important as a possibility of making specialits terms more accessible to average readers (the laymen). The majority of the scientific definitions are difficult to decode by non-specialists, unlike prescientific or casual definitions which may pave the laymen's even partial access to the specialized meaning. Thus, the distinction (which is hardly applicable for any particular case, since general dictionaries also include scientific definitions) between the lexicographic definition, which has to be a natural definition (accessible, as well) and the terminographic definition which is conventional and which is a replica of the scientific definition. Dictionaries (both general and those describing the lexicon of economics) show various deficiencies emphasized in the current analysis. Generally, the most obvious of these deficiencies is that they do not keep up with the dynamics of the field (both as far as the inventory and the definition content are concerned).